

ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ: ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΕΝΟΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Γ. Χάλαρης, Κ. Ψυχοπαίδης, καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Το κείμενο που ακολουθεί προϋποθέτει την εκτίμηση ότι μια ανάλυση των δομών και σχέσεων εξουσίας στη σημερινή Ελλάδα θα πρέπει να επεξεργαστεί επιστημονικά εργαλεία ανάλυσης και εννοιακά πλέγματα, ικανά να ανταποκριθούν σε συγκεκριμένο «πλέγμα προβλημάτων». Στα επόμενα εκτίθεται η πρότασή μας για κύρια στοιχεία που θα πρέπει να περιλαμβάνονται σε ένα τέτοιο «πλέγμα προβλημάτων».

Ξεκινάμε από την διαπίστωση ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας αναδιάρθρωσης του κράτους και των λειτουργιών του παρατηρείται ένα φαινόμενο ανακατανομής της πολιτικής εξουσίας, φαινόμενο που συνδέεται βέβαια με την ενίσχυση ή αποδυνάμωση της ισχύος των διάφορων κοινωνικών ομάδων και δρώντων. Ισχύς, η οποία ασκεί τα αποτελέσματά της τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό αλλά και στο πολιτισμικό πεδίο.

Η ως άνω ανακατανομή της πολιτικής εξουσίας δε σημαίνει αναγκαστικά και την υποχώρηση της παρουσίας του κράτους στην καθημερινότητα των πολιτών –το αντίθετο μάλιστα φαίνεται να συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις–, παραπέμπει όμως σαφώς στην αποδυνάμωση της εξουσίας του κράτους *per se*.

Σχηματικά, η νέα κατάσταση θα μπορούσε να συνοψιστεί ως εξής:

α) Αύξηση της ασυμμετρίας μεταξύ των κρατών με συνακόλουθη μεταφορά ισχύος προς τα άνω, δηλ. από τα ασθενή προς τα ισχυρότερα κράτη (στην οποία θα μπορούσαμε να συνηγορήσουμε και την παρέμβαση των διεθνών χρηματοοικονομικών/ελεγκτικών οργανισμών με τη βαρύνουσα θέση των ισχυρών κρατών στο εσωτερικό τους).

β) Γενικότερη εξασθένηση της κρατικής εξουσίας, ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών και χρηματοοικονομικών αλλαγών και της επιταχυνόμενης ενσωμάτωσης των εθνικών οικονομιών σε μια ενιαία παγκόσμια οικονομία της αγοράς, που βέβαια λειτουργεί υπό συνθήκες έντονης ανισότητας: έπεται η μεταφορά ισχύος από τα κράτη προς τις αγορές και μ' αυτόν τον τρόπο προς μη κεντρικούς φορείς, οι οποίοι ασκούν εξουσία με τα μερίδια αγοράς που κατέχουν (πρωτίστως δε τις μεγάλες διεθνικές επιχειρήσεις και τα δίκτυα που διαμορφώνουν και διαχειρίζονται/ελέγχουν, και ίσως ακόμη περισσότερο τους μεγάλους χρηματοοικονομικούς ομίλους με τα εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων αμοιβαία κεφάλαια και μεγάλα συ-

νταξιοδοτικά ταμεία που έχουν ενισχύσει τη δυνατότητά τους ελέγχου ή επηρεασμού των αποφάσεων των μεγάλων επιχειρήσεων, ως εκ της ενεργοποίησής τους στα μεγάλα χρηματιστήρια και της κατοχής μεγάλου αριθμού μετοχών), και

γ) Ένα κενό εξουσίας στο εσωτερικό του παγκόσμιου συστήματος στο πλαίσιο της ως άνω ανακατανομής ισχύος που οδηγεί σε πολλές περιοχές της γης στην αποδυνάμωση του δικαϊκού συστήματος και στον αυξανόμενο κίνδυνο βίαιων συγκρούσεων και ανομίας¹, υπόθεση, βέβαια, που μπορεί να επεκταθεί και προκειμένου για το εσωτερικό των παραδοσιακά ευνομούμενων ανεπτυγμένων χωρών του κέντρου, όσον αφορά τον πολλαπλασιασμό των φαινομένων ατομικής ή συλλογικής βίας και γενικότερης ανομικής συμπεριφοράς· υπόθεση ακόμη που σε σύνδεση με την εντονότερη διαφοροποίηση μεταξύ ισχυρών και ασθενών κρατών και τη σχετικοποίηση της αρχής της εθνικής κυριαρχίας μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα οξείας κρίσης και πολεμικές περιπέτειες με τη συμμετοχή των ισχυρότερων χωρών.

Χωρίς να παραβλέπονται οι νέες γεωπολιτικές –ή καλύτερα γεωοικονομικές– διαστάσεις του ζητήματος με τη δυνατότητα που παρέχουν επιλεκτικής επανένταξης του διεθνούς ρόλου του κράτους –με ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει στο εσωτερικό– μπορεί να παρατηρηθεί ότι η εξουσία επί της κοινωνίας και της οικονομίας εισήλθε σε μια φάση διάχυσης, μετά από μια μακρά περίοδο αυξανόμενης συγκέντρωσης/επικέντρωσης στο θεσμό του κράτους. Οι διαρθρωτικές αλλαγές που υφίσταται η παγκόσμια οικονομία οδηγούν σε μια μεταμόρφωση του κράτους, καθώς η εξουσία διαχέεται και ανακατανέμεται σε ένα πλήθος πραγματικών ή δυνάμει φορέων με σαφή περιορισμό των κρατικών δυνατοτήτων, πόρων και εξουσιών και, βέβαια, της ηγεμονικής θέσης του κράτους στο εσωτερικό. Η ανακατανομή αυτή επιτελείται και στο εσωτερικό του κρατικού μηχανισμού, με την ενδυνάμωση ορισμένων τμημάτων του, π.χ. του περί τα χρηματοοικονομικά ή της κεντρικής τράπεζας, και της αποδυνάμωσης άλλων, π.χ. του παραγωγικού και προγραμματικού σκέλους καθώς και των προνοιακών μηχανισμών του κράτους².

Κεντρική τάση αποτελεί η πολύ σημαντική υποχώρηση του κράτους από την προγενέστερη συμμετοχή του και τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και κυκλοφορίας, γεγονός που εμφανίζεται σε όλους τους τομείς της οικονομίας –βιομηχανία, υπηρεσίες, εμπόριο–, αλλά και όσον αφορά τη διεύθυνση της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας και, βέβαια, την κατεύθυνση που αυτή λαμβάνει, και, σε τελευταία ανάλυση, στο τι, πώς, από ποιον και πότε παράγεται³.

Παράλληλα, είναι εμφανής η υποχώρηση του κράτους στο πεδίο των σχέσεων εργασίας-κεφαλαίου, όσον αφορά δηλαδή τον προηγούμενο ρόλο του στη διαχείρι-

1. Βλ. S. Strange, *The Retreat of the State*: P. Dicken, *Global Shift*.

2. Πρβλ. P. Cerny, «What next for the State?», S. Sassen, *Losing Control?*, R. Heinze, *Die Blokierte Gesellschaft*.

3. S. Strange, *ό.π.* (σημ. 1).

ση/εξισορρόπηση της σύγκρουσης συμφερόντων εργασίας και κεφαλαίου, με την ενίσχυση της θέσης του κεφαλαίου, ιδίως δε, στο διεθνές επίπεδο, των διεθνικών επιχειρήσεων.

Η μεγάλη ενίσχυση της ισχύος των τελευταίων είναι εμφανής και στο δημοσιο-νομικό χώρο, με την πραγματική δυνατότητα αποφυγής της φορολογίας από μέρους των μεγάλων οικονομικών δρώντων, των μεγάλων επιχειρήσεων (γεγονός που ισοδυναμεί με την αντίστοιχη μείωση της κρατικής εξουσίας όσον αφορά τη δυνατότητα διάθεσης και κατανομής πόρων) αλλά και της γενικότερης αποφυγής ελέγχων μέσω της μεγάλης ανάπτυξης του διεθνοποιημένου χρηματοοικονομικού τομέα και της θεσμοθέτησης και συστημικής υιοθέτησης παράκτιων δραστηριοτήτων και φορολογικών παραδείσων, οι οποίες διαχέονται σε όλο το φάσμα της οικονομικής σφαίρας.

Κεντρικό άξονα διερεύνησης αποτελεί έτσι η αποδυνάμωση της κρατικής εξουσίας ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής και της χρηματοοικονομικής αλλαγής και της παγκοσμιοποίησης των οικονομιών και των αγορών με αποτέλεσμα την αδυναμία αποτελεσματικής διαχείρισης της εθνικής οικονομίας, εφαρμογής μιας πολιτικής ανάπτυξης και πλήρους απασχόλησης, αλλά και πραγματικού ελέγχου των νομισματικών ισοτιμιών, επιτοκίων κ.λπ.

Συμμετρικά, τα ανωτέρω επιδρούν, όπως είναι φυσικό, στη διαμόρφωση της σχέσης του κράτους με τους πολίτες, της οποίας ο δημόσιος χαρακτήρας εξασθενεί, λειτουργώντας πια εν πολλοίς συμπληρωματικά ή και ανταγωνιστικά με άλλες σχέσεις, όπως με την επιχείρηση, την εθνο-πολιτισμική κοινότητα, ή ακόμη και την ποδοσφαιρική ομάδα στην οποία κανείς ανήκει.

Η ως άνω αποδυνάμωση της κρατικής εξουσίας και των καθαρά πολιτικών θεσμών εν γένει, με την παράλληλη ενίσχυση των *πολιτικών θεσμών της αγοράς* (είτε πρόκειται για τις επιμέρους επιχειρήσεις είτε για τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, είτε πρόκειται, τέλος, για τους οίκους αξιολόγησης τύπου Moody's με την ιδιότυπη εξουσία που ασκούν)⁴ και την ανάδυση των επιμέρους μετανεωτερικών κοινοτήτων ή ομαδοποιήσεων, οι οποίες δρουν εν τέλει ανταγωνιστικά προς το κράτος, μπορεί να αναλυθεί στις εξής επιμέρους δομικές τάσεις και χαρακτηριστικά:

1. Η μετάβαση κατ' αρχήν σε μια νέα ιστορική φάση της συσσώρευσης του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα, αυτήν της ευέλικτης συσσώρευσης, με την αποφασιστική συμβολή των νέων τεχνολογιών αλλά και των πολιτικών μέτρων απορρύθμισης των θεσμικών πλαισίων λειτουργίας των αγορών που προωθήθηκαν κατ' εξοχήν από τις συντηρητικές κυβερνήσεις των ισχυρότερων χωρών.

2. Η μεγάλη ενίσχυση στα ανωτέρω πλαίσια του ρυθμιστικού ρόλου των υπό ιδιότυπες ολιγοπωλιακές συνθήκες λειτουργουσών αγορών, με πλέον εμφανές, βέβαια, το παράδειγμα της χρηματοοικονομίας, και η αντίστοιχη αποδυνάμωση της

4. Βλ. T.Sinclair, «Passing Judgement: Credit Rating Processes as Regulatory Mechanisms of Governance in the Emerging World Order», *Review of International Political Economy*, (1)1. 133-159.

κρατικής ισχύος, προκειμένου ακόμη και για τα ισχυρότερα κράτη από τα οποία κατ' εξοχήν εκπηγάζει η πολιτική δράση για την απορρύθμιση και φιλελευθεροποίηση των αγορών.

3. Η περαιτέρω «κοινωνικοποίηση» της παραγωγικής διαδικασίας στο πλαίσιο της νέας φάσης κεφαλαιακής συσσώρευσης ως ανάγκη δημιουργίας των μεγάλων οικονομικών υποδομών που συνθέτουν τις *αναγκαίες συνθήκες παραγωγής* της παρούσας φάσης (μεταφορές, επικοινωνία, τεχνολογικά πάρκα, υποδομές γνώσης κ.ά.).

4. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα και για τις άλλες ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες οι ως άνω δημόσιες επί το πλείστον επενδύσεις, των οποίων το κόστος καλύπτεται σε σημαντικό ποσοστό από κοινοτικές επιδοτήσεις, παρ' ότι φαινομενικά αυξάνουν την κρατική παρουσία στο οικονομικό πεδίο, συνοδεύονται όμως από δεσμεύσεις και επικαθορισμούς που οδηγούν και εδώ στο περαιτέρω άνοιγμα και τη φιλελευθεροποίηση της εγχώριας αγοράς. Χωρίς να υποβαθμίσουμε τις εξορθολογιστικές επιδράσεις, τα ανωτέρω δεν παύουν σε τελευταία ανάλυση να εγγράφονται μέσα στη γενικότερη κατεύθυνση των τάσεων ιδιωτικοποίησης, και ενίσχυσης της αγοράς και, βέβαια, των επιμέρους οικονομικών δρώντων, των μεγάλων ιδιωτικών ολιγοπωλίων. Ενισχύουν δε εν τέλει την παρακάτω προβαλλόμενη *«συνάρθρωση των νέων ομάδων στη διασύνδεση του οικονομικού με το πολιτικό»* και τούτο σε διάφορα γεωγραφικά επίπεδα, από το κοινοτικό μέχρι το κεντρικό εθνικό και το περιφερειακό τοπικό.

Στη συνέχεια, επισημαίνουμε ορισμένες ομάδες γνωρισμάτων της νέας πραγματικότητας και προβαίνουμε σε εκτιμήσεις για το βαθμό που αυτές απαντούν στην ελληνική σημερινή πραγματικότητα. Και για την ελληνική πραγματικότητα, λοιπόν, παρατηρούνται τα ακόλουθα:

- Διατάραξη των κοινωνικών ισορροπιών ως αποτέλεσμα των ως άνω διαρθρωτικών αλλαγών και της απορρύθμισης της παγκόσμιας αγοράς.
- Ανάδυση νέων κοινωνικών ομάδων, προϊόν γρήγορου πλουτισμού μέσω της προσαρμογής στους νέους κανόνες του παιγνιδιού και της διασύνδεσης με τις πολιτικές ηγετικές ομάδες.
- Δομική συνάρθρωση των νέων ομάδων στη διασύνδεση του οικονομικού με το πολιτικό. Η επιτυχία σε ένα πεδίο συνδέεται συχνά με τις επιδόσεις σε άλλα πεδία. Παρατηρείται σύγχυση/συνάρθρωση μεθόδων, αξιών και συμφερόντων.
- Η πολιτική δημοκρατία ως κομματική δημοκρατία, ως δημοκρατία κομμάτων και κομματικών μηχανισμών που λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό ως εκλογικοί μηχανισμοί.
- Συναφής έκρηξη των οικονομικών αναγκών των πολιτικών κομμάτων στα πλαίσια της ιδιωτικοποίησης/εμπορευματοποίησης της εκλογικής αναμέτρησης που εντάσσεται στη γενικότερη μεγάλη ανάπτυξη της οικονομίας των υπηρεσιών στο εσωτερικό της παγκόσμιας αγοράς. Διαφημιστικές υπηρεσίες, επικοινωνιακές

υπηρεσίες, αγορά (διαφημιστικού) χρόνου προβολής κ.λπ. (εκτόξευση των δαπανών προεκλογικής εκστρατείας). Εξ ου και η θεσμοθέτηση δημόσιας χρηματοδότησης των κομμάτων που, όμως, συχνά δεν οδήγησε παρά στην αυξανόμενη τάση εκχρηματισμού της πολιτικής, στα πλαίσια του γενικότερου εκχρηματισμού της οικονομίας και στην επαγγελματικοποίηση (μανατζεριαλισμό) των πολιτικών στην προέκταση των μάντζερ του ιδιωτικού τομέα και στην παραπέρα εκμετάλλευση της ισχύος /δυνατότητας ελέγχου του κρατικού μηχανισμού προς κομματικό και ίδιο όφελος.

- Η ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών με την ανακατανομή μεταξύ των επιμέρους κρατικών εξουσιών και την ενίσχυση της δικαστικής εξουσίας, στα πλαίσια της σχετικής απαξίωσης του πολιτικού λόγου και της πολιτικής αυθεντίας των εκλεγμένων οργάνων της κοινοκρατικής δημοκρατίας.
- Η ανάπτυξη μιας δημοσιογραφίας πλέον παρεμβατικής αμερικανικού τύπου διερεύνησης και δημοσιοποίησης των αφανών πτυχών της πολιτικής, σε σύνδεση με την ενίσχυση των φαινομένων χρηματισμού και διαφθοράς και σε συνάρτηση με την ανάπτυξη των ΜΜΕ, την ιδιωτικοποίηση/εμπορευματοποίηση της ηλεκτρονικής ενημέρωσης και τη σύνδεση σκανδαλοθηρίας και ακροαματικότητας.
- Η μεγάλη διεύρυνση του κενού εξουσίας που προέρχεται από την αυξημένη πολυπλοκότητα και τον κατακερματισμό του κοινωνικού και του πολιτικού στα πλαίσια των τάσεων παγκοσμιοποίησης, ιδίως δε στη συνάρθρωση του δημόσιου και του ιδιωτικού (φαινόμενα βίας, τάση γενίκευσης της διαφθοράς, κατάρρευση των συγκεντρωτικών καθεστώτων και κρίση του Τρίτου Κόσμου, που σε συνδυασμό με την κρίση της οικονομίας τους και την έλλειψη θεσμικού πλαισίου οδηγεί στη μετάδοση φαινομένων τύπου μπούμερανγκ πέραν των συνόρων τους και στην αναπαραγωγή φαινομένων «Νότου» στο εσωτερικό των χωρών του «Βορρά», (ενδεικτικά παραδείγματα η μεγάλη αύξηση του αριθμού των «προσφύγων» με τη νέα, ευρεία, έννοια του όρου –δηλ. πολιτικοί αλλά και οικονομικοί και περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, οι μαφίες κ.ά.). Εξ ου και ο λόγος περί αλληλοδιείσδυσης Βορρά και Νότου⁵.
- Ακόμη, σε συνάρτηση με τη λειτουργία των νέων μέσων (και το φαινόμενο τηλεοπτικοποίησης), ενίσχυση της παρουσίας άλλων φορέων, οι οποίοι επιδιώκουν να καλύψουν το κενό που δημιουργείται από την κρίση των πολιτικών ιδεολογιών με τη δημιουργία και οργάνωση ή διεύρυνση των οπαδών τους στα πλαίσια της ενίσχυσης νέων α-πολιτικών ιδεολογιών γύρω από οργανώσεις νέου τύπου και νέες μορφές κοινοτήτων που δρουν ανταγωνιστικά προς τη σχέση έθνος-κράτος <-> πολίτης και συμβάλλουν στην εξασθένησή της, η λογική των οποίων είναι συνυφασμένη με τη λειτουργία των ηλεκτρονικών ΜΜΕ (εξατομίκευση, πολλαπλή και κατακερματισμένη ομαδοποίηση, αμεσότητα συνασθημάτων

5. Πρβλ. S.Nair, «Mondialisation et migrations: L'axe Sud nord».

και υλικο-συμβολικών επιβραβεύσεων) μέσω των οποίων και εν πολλοίς προβάλλονται.

- (Αντιφατικός) εκσυγχρονισμός των διαφόρων κέντρων και οργανώσεων με βάση τις νέες συνθήκες της τεχνολογίας και της χρηματικής οικονομίας, που δρουν συγχρόνως στο οικονομικό και το ιδεολογικό/πολιτισμικό πεδίο με προεκτάσεις στο χώρο του πολιτικού. Η αντίδραση στις νέες οικονομικές συνθήκες συνδυάζεται με το παράδοξο της αναδιάρθρωσης των οργανώσεων και την ενεργό προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες (π.χ. η εκκλησία αντιδρά στον εκδυτικισμό αλλά συγχρόνως εξορθολογίζεται και χρησιμοποιεί τα νέα μέσα σε ένα ιδιότυπο εξορθολογισμό που συνδυάζει σύγχρονα εργαλεία και μεθόδους μάρκετινγκ για τη διάδοση της παράδοσης η οποία σε πολλές περιπτώσεις, στο πλαίσιο της κρίσης του νεωτερικού λόγου, αντιπαρατίθεται ευθέως προς τον ορθό λόγο και τη νεωτερική παράδοση (γεγονός, βέβαια, που συνδέεται με την εμφάνιση σύγχρονων φαινομένων λαϊκισμού και νέο-εθνικισμού).
- Γενικότερα δε, ως αποτέλεσμα της σχετικής απαξίωσης του πολιτικού ως άσκησης πολιτικής (και όχι του πολιτικού ως πεδίου κατανομής και διαπλοκής της εξουσίας), ο εισαγόμενος εκσυγχρονισμός σε επίπεδο τεχνολογίας, οργάνωσης και υποδομών, και βέβαια των επικοινωνιακών μεθόδων της ύστερης μαζικής κοινωνίας (ως διαφοροποιημένης και εν πολλοίς κατακερματισμένης μαζικής κοινωνίας), σε ιδιότυπες συναρθρώσεις του με παραδοσιακούς θεσμούς και κοινωνικο-πολιτισμικές ομαδοποιήσεις, οδηγεί στη δημιουργία ενός νέου ηγεμονικού/εξουσιαστικού καμβά, οιονεί θραυσματικού και με έντονα ανορθολογικό χαρακτήρα. Η διαπλοκή των ανωτέρω με τα ΜΜΕ καθώς και με τις δυνάμεις της αγοράς επ' αμοιβαίω οφέλει, και η επαναδιαπλοκή τους με το στενότερα πολιτικό (ως τους επιμέρους κρατικούς μηχανισμούς που προέκυψαν από τον σχετικό κατακερματισμό των περισσότερο ενιαίων κρατικών δομών και θεσμών της προηγούμενης φάσης) δημιουργούν νέες υβριδοποιήσεις στην ως άνω καινοφανή και παράδοξη σύνθεση της σημερινής ελληνικής κοινωνίας.

Στην Ελλάδα, η αποδυνάμωση του δημόσιου χώρου λαμβάνει ιδιαίτερα τις μορφές:

α) Όπως ειπώθηκε, υποκατάσταση του κρατικού μονοπωλίου στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ από πλέγμα ιδιωτικών και δημόσιων ΜΜΕ, στενά συνδεδεμένων με οικονομικά συμφέροντα, διεθνή και ελληνικά.

β) Μερική υποκατάσταση του δημόσιου συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης από πλέγμα επιχειρήσεων φύσεως ανώτατης εκπαίδευσης, που συνδέονται με διεθνή ιδρύματα και θεσμούς. Χωριστό ζήτημα τίθεται βέβαια ως προς τη διαλεκτική νομιμότητας και παρανομίας όσον αφορά τους θεσμούς αυτούς (λ.χ. αντισυνταγματικότητα αλλά παράλληλα ενθάρρυνσή τους από την πολιτεία).

γ) Υποκατάσταση του δημόσιου συστήματος τηλεπικοινωνιών από πλέγμα που περιλαμβάνει ιδιωτικά συμφέροντα, διεθνή και εγχώρια, και γενικότερα, ως τάση, η υποκατάσταση του συστήματος των νομικών προσώπων που ελέγχονται από το

Δημόσιο, οργανισμών κοινής ωφέλειας κ.ά., όπως είναι τα ταχυδρομεία ή η ενέργεια, από «ευέλκτα» σχήματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται φορείς ιδιωτικών συμφερόντων,

δ) Υποκατάσταση της παροχής υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας σε μεγάλη και εξειδικευμένη κλίμακα –που ανήκε αποκλειστικά σχεδόν στο δημόσιο χώρο– όλο και περισσότερο από θεσμούς ιδιωτικούς μεγάλης κλίμακας, π.χ. αλυσίδες ιδιωτικών νοσοκομείων και ιατροδιαγνωστικά κέντρα, και τη συνάρθρωσή τους με μεγάλες ασφαλιστικές εταιρείες αλλά και με ιδρύματα του δημόσιου τομέα, τόσο ως προς τη διάθεση των υπηρεσιών τους όσο και ως προς τη στελέχωσή τους. (Και εδώ τίθεται το πρόβλημα διαλεκτικής νομιμότητας και παρανομίας: πρβλ., λ.χ., τη χαρακτηριστική περίπτωση όπου, ενώ ο νόμος απαγορεύει στους καθηγητές πανεπιστημίου να είναι διευθυντές στα κέντρα αυτά, αυτά διαφημίζονται ανοιχτά με τους τελευταίους ως επιστημονικούς συμβούλους.)

ε) Τίθεται μεθοδολογικά το ερώτημα των επιμέρους συνεπειών της διάχυσης αυτής για την αναδιάρθρωση των εξουσιαστικών δομών και το νέο μοίρασμα των εξουσιαστικών πόρων (και βέβαια για την ανάδρασή τους με τις δομές της πολιτικής δημοκρατίας).

Θα πρέπει ακόμη να δοθεί έμφαση και στις ποικίλες στρατηγικές συμμαχίες του ελληνικού κεφαλαίου, στις διάφορες μορφές και συναρθρώσεις του με τις μεγάλες διεθνικές επιχειρήσεις, στο πλαίσιο τόσο της δεσπόζουσας θέσης των τελευταίων στην παγκόσμια αγορά και της ανάγκης απόκτησης στρατηγικού πλεονεκτήματος από μέρους των εγχώριων επιχειρήσεων, όσο και της αυξανόμενης ασυμμετρίας μεταξύ ισχυρότερων και ασθενέστερων κρατών και της ανακατανομής ισχύος στη διεθνή σκηνή υπέρ των πρώτων. Αυτή η ανακατανομή εκδηλώνεται τόσο μέσα από τις ενέργειες των ισχυρότερων κρατών υπέρ των ίδιων πολυεθνικών, όσο και μέσα από τους τρόπους τελικής κατανομής της ανάθεσης/εκτέλεσης των «μεγάλων» έργων με κοινοτική χρηματοδότηση μεταξύ των ισχυρότερων διεθνικών ομίλων των κεντρικών χωρών της Ε.Ε.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι οι αλλαγές που διαμορφώνουν τη νέα πραγματικότητα ως προς τη δομή της εξουσίας φαίνεται να αποτυπώνονται και στις συλλογικές παραστάσεις της ελληνικής κοινωνίας. Όπως προκύπτει από σχετική έρευνα/δημοσκόπηση⁶, «η ελληνική κοινωνία ιεραρχεί τη δύναμη των θεσμών δίνοντας την πρώτη θέση στις μεγάλες επιχειρήσεις, τη δεύτερη, με ελάχιστη διαφορά, στα ΜΜΕ, την τρίτη στην κυβέρνηση, την τέταρτη στην εκκλησία, ενώ αφήνει πολύ μακριά τη συνδικαλιστική/σωματειακή βαθμίδα της αντιπροσώπευσης»^{7β}.

6. Έρευνα Διακυβέρνησης της V-PRC, 1998.

7. Χ. Βερναρδάκης, «Η δομή της εξουσίας ως συλλογική παράσταση της ελληνικής κοινωνίας», Έρευνα Διακυβέρνησης της V-PRC, 1998.

8. Τα αποτελέσματα αυτά αντιπαραβάλλονται μάλιστα με έρευνα της δεκαετίας του '80, σύμφωνα με την οποία «η κυβέρνηση αποτελούσε τον κύριο και ουσιαστικό πόλο εξουσίας, ενώ οι υπόλοιποι θεσμοί μόνο υπό τη δεσπόζουσα κυριαρχία του λειτουργούσαν», Έρευνα Διακυβέρνησης, 1998.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Archibugi, D., D. Held and M. Koehler (eds), *Re-imagining political Community*, Polity Press, Cambridge, 1998.
- Badie, B., *Un monde sans souveraineté: Les États entre ruse et responsabilité*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1999.
- Βερναρδάκης, Χ., «Η δομή της εξουσίας ως συλλογική παράσταση της ελληνικής κοινωνίας», *Έρευνα Διακυβέρνησης της V-PRC*, 1998.
- Cerny, P., «What next for the State?», in Kofman E. & G. Youngs (eds), *Globalization: Theory and Practice*, Pinter, London, 1996.
- Dicken, P., *Global Shift: Transforming the World Economy*, third edition, The Guilford Press, New York / London, 1998.
- Drache, D. and M. Gertler (eds), *The new Era of Global competition: State Policy and Market Power*, McGill-Queen's University Press, Montreal, 1991.
- Held, D., A. McGrew, D. Goldblatt and J. Perraton, *Global transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1999.
- Heinze, R., *Die blockierte Gesellschaft*, Westdeutscher Verlag, Opladen/Wiesbaden, 1998.
- Hirst, P. & G. Thompson, *Globalization in Question*, Polity Press, Cambridge, 1996.
- Kofman, E. & G. Youngs (eds), *Globalization: Theory and Practice*, Pinter, London, 1996.
- Nair, S., «Mondialisation et migrations: L'axe Sud Nord», in *Les Migrations internationales*, Payot, Lausanne, 1993.
- Sassen, S., *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, Columbia University Press, New York, 1996.
- Sinclair, T., «Passing Judgement: Credit Rating Processes as Regulatory Mechanisms of Governance in the Emerging World Order», *Review of International Political Economy*, (1)1, 133-159.
- Smith, D.A., D. J. Solinger and S.C. Topik (eds), *States and Sovereignty in the Global Economy*, Routledge, London, 1999.
- Strange, S., *The Retreat of the State*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996/1997.
- V-PRC, *Έρευνα Διακυβέρνησης*, 1998.
- Wallerstein, I., «States? Sovereignty? The dilemmas of capitalists in an age of transition», in Smith, D.A., D.J. Solinger and S.C. Topik (eds), *States and Sovereignty in the Global Economy*, Routledge, London, 1999.